

Frank 't Hart & Clary Ravesloot: Moderne media, modern onderwijs?

Na een half uurtje door zenuwachtige portiers op afstand te zijn gehouden, betreden we met enige vertraging de Theaterzaal van het Amsterdamse hotel Krasnapolsky voor de officiële opening van de 'Dag van het literatuur-onderwijs'. Achterin de zaal ligt een berg blauwgekafe boeken waarop rood licht schijnt. Middenin dit onwezenlijke landschap staan enkele tv-toestellen waarop 'sneeuw' te zien is. Het thema 'Literatuuronderwijs en de (nieuwe) media' kan niemand nog ontgaan.

Op een groot scherm wordt een film geprojecteerd waarin Adriaan van Dis door een duinlandschap loopt. Hij draagt een fragment voor uit *Indische duinen*. De flitsende montage en de bewegende camera doen denken aan een videoclip. Moeten wij onze leerlingen zo enthousiast maken voor de literatuur? Op een gegeven moment komt Van Dis zelf op. Hij neemt plaats tussen de boeken, gevangen in zijn eigen projectie, die er het zwijgen toe doet; de wind speelt met zijn krullen en op de achtergrond krijsen meeuwen. Op luide toon vervolgt de 'echte' Van Dis het verhaal over de stadse weeskinderen: uitdagende meisjes en stoere jongens die hem ertoe brachten om zijn krullen af te knippen.

Het is 4 november 1994, de dag waarop stichting Bulkboek en stichting Schrijvers School Samenleving voor de tweede keer de Dag van het Literatuuronderwijs organiseerden: een goed verzorgd dagje uit naar Krasnapolsky, waar hele secties Nederlands zich konden laven aan de vele ideeën over de inrichting van het zo langzamerhand ernstig bedreigde literatuuronderwijs. De hoge opkomst liet echter zien dat docenten in elk geval niet van

plan zijn dit vakonderdeel zonder slag of stoot prijs te geven.

Leraren Nederlands gaan de strijd met de concurrerende televisie en video-recorder aan. Velen sluiten een pact met die gedoodverfde vijanden van het boek en bieden onder het motto 'If you can't beat them, join them' leerlingen boekverfilmingen aan.

Aad Nuis, staatssecretaris van Cultuur, probeerde de aanwezigen in zijn openingstoespraak een hart onder de riem te steken: met het boek hebben we een goede troef in handen, want ver voordat er sprake was van datacommunicatie en elektronische snelwegen, was het boek al *virtual reality*. Lang niet iedereen bleek zo zelfverzekerd: lezen is 'uit' zeggen marktonderzoekers. Onder leiding van Philip Freriks werd in het middagprogramma verhit gediscussieerd over de vraag hoe de media ingezet kunnen worden om de jeugd aan het lezen te krijgen. In de verschillende werkgroepen konden docenten zelf discussiëren over de mogelijkheden en onmogelijkheden van het gebruik van film, televisie en radio in de klas.

Op de informatiemarkt konden docenten hun materiaal- en boekenkast vullen, want vele instanties presenteerden en verkochten hun waar. Bovendien konden docenten hun lievelingsboeken laten signeren door ondermeer Adriaan van Dis, Nelleke Noordervliet, Herman Koch en Ronald Giphart.

Kortom, voor elk wat wils. Wij, Frank 't Hart en Clary Ravesloot probeerden van zoveel mogelijk onderdelen een graantje mee te pikken. 't Hart doet verslag van de forumdiscussie *Literatuur en reclame* en de werkgroepen *Beeldlezen* en *Klokhuis*; Ravesloot van de werkgroep *Luisterlezen* en de forumdiscussies *Literatuur en film* en *Literatuur en media*.

Lezen is geen trend, cocooning wel

Gezeten op wankelende trappen voor badmeesters discussiëren enkele schrijvers, docenten en reclamemakers over de vraag hoe lezen gestimuleerd kan worden. Frits Spits leidt dit forum over *Literatuur en reclame*. Hij wijst op de noodsituatie: onderzoek toont aan dat de nieuwe generaties *kijken* in plaats van *lezen*. Het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen reserveert geld voor televisieprogramma's die lezen bevorderen. En het

werkt. Een schrijver die zijn hoofd op tv laat zien, verkoopt. Kan het onderwijs daar zijn voordeel mee doen?

De reclamemakers zien het onderwijs geloof ik niet als een serieuze opdrachtgever. Ze trakteren de zaal op leuke filmpjes en een vluchtig uitgestippelde marketingstrategie, waarin het woord *literatuur* echter opvallend afwezig is. *Lezen* is het produkt dat aan de man gebracht moet worden.

Reclame kan mensen alleen enthousiast maken als er al 'iets' is, hield marketing services director Paul Schweitzer de zaal voor. En gelukkig: er smeult een vonkje in de harten van onze leerlingen. Ter illustratie vertoont Mieke de Bock (van marketingbureau De Bock & Dekker) een fragment uit 'All you need is love', waarin een meisje zichtbaar geroerd wordt door het liefdesgedicht van een haar onbekende jongen. Hier kan een reclamemaker bij aansluiten. Lezen als onderdeel van 'cocooning': de trend om je in ruimvallende kleding op de bank terug te trekken.

Schrijfster en ex-lerares Nelleke Noordervliet reageert sceptisch. Ze oppert dat het gedicht een goede, originele poging tot literatuur was, maar dat het meisje toch vooral voor het knappe uiterlijk van de dichter leek te vallen.

Schweitzer beschrijft hoe een 'campaign' voor lezen er uit zou kunnen zien. Aan de hand van slogans als 'telling is not selling' en 'what's in it for me?' houdt hij ons voor dat we leerlingen vooral in herkenbare taal moeten aanspreken, niet moeten frustreren met geboden en verboden over wat ze horen te lezen en dat we ze moeten verleiden door een gevoel over te brengen. Noordervliet reageert op verzoek van Frits Spits: 'Hij vertelt weinig nieuws. Dit wordt al van alle kanten geprobeerd. Het gaat om de vraag: waarom lukt het niet?' Volgens haar is lezen voor jongeren een ondergrondse bezigheid, iets waar je niet over hoort te praten. Ze lezen onder dwang, maar later ontkiemt het zaad in de meeste gevallen wel.

Zo komt de rol van de docent ter sprake. Dichter/leraar Driek van Wissen leest veel voor in de klas. De tekst moet voor zich spreken en hij is daarom terughoudend met het aanbieden van verfilmingen. Lezers moeten hun eigen beelden vormen. Ook docent Ron Labordus doet veel aan leesbevordering. Hij probeert zijn leerlingen nieuwsgierig te

maken naar de karakters en gebeurtenissen in een roman door ze met hun eigen leven te laten vergelijken. Op die manier verleidt hij ze zoals het Schweizer voor ogen staat.

Wat kan de reclame daar nog aan toevoegen? Veel, volgens creative director Ron Walvisch. Hij vertoont een aantal binnen- en buitenlandse boekencommercials die stuk voor stuk zeer humoristisch zijn. Dat is bewust. Walvisch waarschuwt voor lezen als elitaire bezigheid. Daar moeten we van af, anders wordt het nooit wat met de leesbevordering. Ook Mieke de Bock blijkt een triviale smaak te hebben, naast traumatische herinneringen aan de Literatuur met een hoofdletter. Ze meent zich te moeten verantwoorden en verheft haar persoonlijke smaak tot een statement: 'lectuur is echt'. Opnieuw protesteert Nelleke Noordervliet: als mensen een boek niet willen lezen omdat er *literatuur* op staat, dan kies je een ander woord; schrijvers willen helemaal niet op een voetstuk staan. Maar als je reclame maakt om te laten zien dat lezen zo leuk is, vertrouwen mensen dat niet. Reclame maken doe je uit onzekerheid en dat is onnodig.

Lezen onder dwang (zoals ook andere schoolvakken dwang kennen) is dus de beste reclame volgens Nelleke Noordervliet. Driek van Wissen stemt daar, wat aarzelend, mee in. Ron Walvisch en Mieke de Bock schudden hun hoofd: snappen die leraren en schrijvers dan niet wat voor verzet ze oproepen?

Het dilemma dwang of geen dwang werd door dit forum niet opgelost en dat verwachtte ook niemand. Ik vond het echter jammer dat de leraren niet duidelijker stelling namen tegen de reclamemakers. Wat heeft het literatuuronderwijs aan reclame voor lezen, als literatuur daarin een vies woord is?

Luisterlezen: op zoek naar de leerling

Ik moet zeggen dat ik behoorlijk geschokt het zaaltje verliet waar in de ochtend over het gebruik van audiomiddelen (en met name het hoorspel) in de literatuurles werd gediscussieerd. Behalve het feit dat dit onderwerp in de loop van het gesprek geheel uit beeld verdween, leek de meerderheid van de docenten in deze groep vooral voorstander te zijn van een academische, op cultuuroverdracht

gerichte benadering van de literatuur. Een rondje inventariseren leerde dat de volgende onderdelen eerder regel dan uitzondering waren op de scholen van de aanwezige docenten: close-reading van poëzie met als finale een tentamen over een gedicht, 16 boeken lezen in de brugklas met na afloop een schriftelijke overhoring ('wat ik flut vind, raad ik af'), onderwijs in het schrijven van uittreksels.

Dat schrijven van uittreksels, viel mij op, was bij enkele docenten in de loop der jaren van middel (om voorafgaand aan een tentamen de stof nog eens te kunnen bekijken) tot doel geworden. Zonder close-reading kun je leerlingen niet leren hoe ze een uittreksel moeten maken, dat was zo'n beetje de boodschap. Een andere docent riep wanhopig: 'Mijn leerlingen kunnen *mijn* vragen niet beantwoorden.' In deze sfeer trok ook dichter Jean Pierre Rawie maar eens ten strijde tegen de ongeconcentreerde zap-generatie en diens te korte spanningsboog: 'Leerlingen moeten toch gewoon 50 minuten kunnen luisteren!' Ook hield Rawie een pleidooi leerlingen weer te dwingen poëzie uit het hoofd te leren.

Ook ik geloof dat hardop (voor)gelezen of voorgedragen poëzie mensen inderdaad gevoelig maakt voor taal en vooral voor de esthetische kant van taal. Maar wat mij in het gesprek zo verbaasde was, dat docenten, die toch dagelijks kinderen en pubers om zich heen hebben en die dus weten wat er in die hoofden omgaat, zo ver van diezelfde leerling af leken te staan. En dat ze zich niet de vraag stellen of het misschien niet de literatuur zelf is die leerlingen afstoot, maar de manier waarop die wordt aangeboden. Met een schoolse benadering van literatuur (waartoe volgens mij het verplicht uit het hoofd leren van gedichten hoort) kweek je naar mijn mening zeker geen liefde voor de letteren.

Ik zou de discussie geen recht doen als ik niet ook die docenten naar voren haalde, die wel getuigden van inzicht in en belangstelling voor de leeservaring en persoonlijke vorming van de leerlingen. Zo was er een MAVO-docent die al jaren met succes een hoorspel van *Het bittere kruid* van Minco in de les behandelde. Hij probeerde daarbij steeds in interactie met de klas te blijven en had bemerkt dat luisteren de tekst soms dichterbij brengt dan lezen. Ook was er een LBO-docen-

te die haar leerlingen met succes probeerde te enthousiasmeren voor jeugdliteratuur. Zelf kiezen, was haar devies. Helaas kreeg deze bevlogen lerares, toen zij via de Stichting Schrijvers School Samenleving probeerde een auteur op bezoek te krijgen, te horen dat die liever niet op het LBO langs kwam...

Ook waren er docenten die enthousiast vertelden over poëzie-projecten waarbij ze de leerlingen zelf hadden laten schrijven. En één lerares zei gelukkig: 'Niet iedereen wordt een lezer. Maar als ze in de les ervaren dat er iets moois te lezen valt, ben ik heel tevreden.'

Beeldlezen, of: hoe het niet moet

Elke werkgroep kent drie sessies. Als ik voor de tweede sessie van *Beeldlezen* het zaaltje betreed, proef ik een grimmige sfeer. Dat het er vanochtend hard aan toe is gegaan proef ik ook uit de inleidende woorden van Pauline Terreehorst. Ze stelt dat de discussie niet zal gaan over het gebruik van film om discussies in de klas op gang te brengen. Dat is namelijk *misbruik*, aldus Terreehorst. Ook de vraag of 'film' een apart schoolvak hoort te zijn dient hier niet aan de orde te komen.

Als het aan schrijfster Marja Brouwers ligt, houdt het literatuuronderwijs zich verre van verfilmingen. Een verfilming is een interpretatie van een roman en kan als zodanig interessant zijn om een discussie op gang te brengen – waar zou het gesprek ook alweer over gaan? – maar een groot nadeel van films bekijken is dat je niet meer in staat bent om je eigen beelden te vormen. De leerling die films kijkt, raakt niet vertrouwd met literatuur waarin een personage in gedachten van een locatie af kan dwalen; waarin de lezer bladzijdenlang kan veronderstellen dat 'de dochter' een tiener is, terwijl ze later 38 blijkt te zijn. Beelden verraden soms teveel en vertellen soms te weinig. De verfilming van van haar roman *Van geluk gesproken* was voor Brouwers daarom een grote teleurstelling.

Na deze uiteenzetting mogen regisseur Jean van de Velde (die ondermeer *De kleine blonde dood* verfilmde) en docente filmeducatie Christina Junginger reageren. In de soms venijnige discussie houden de aanwezige docenten zich stil.

Het panel van de werkgroep 'luisterlezen'. Van links naar rechts: Maurits Rubinstein, Jan Meng, Jean Pierre Rawie en Cocky van Bokhoven. Foto: Chris van Houts.

'Als je de filmtaal kent, weet je ook wat eigen is aan literatuur,' zegt Van de Velde. En dus zou je in de klas enkele scènes uit een verfilming moeten bespreken. De leerlingen ontdekken dan hoe een regisseur een roman heeft geïnterpreteerd. Junginger gaat veel verder. Ze pleit voor een apart vak 'Audiovisuele vorming', waarin leerlingen schrijven naar aanleiding van filmfragmenten. Haar enthousiasme voor de film als taal is overduidelijk, maar haar opdrachten (beschrijf deze scène uit *Pantserkruiser Potemkin*) hebben niets te maken met literatuuronderwijs, zoals een docent terecht opmerkte.

Via een andere reactie keren we gelukkig terug naar de relatie tussen film en literatuur: ze vertellen beide een verhaal, maar de opbouw en stijlmiddelen verschillen. Voor Marja Brouwers wegen de voordelen van integratie – via het ene tekensysteem leer je het andere kennen – niet op tegen het nadeel: je bent niet meer in staat om een boek te lezen en voor jezelf te houden. Het argument dat leerlingen liever een film bekijken zegt haar niets. Evenals Nelleke Noordervliet eerder op de dag al liet blijken, is ze niet vies van dwang.

Pauline Terreehorst vraagt aan de docenten of er dan geen plaats is voor films in het literatuuronderwijs. Jawel hoor, wordt er gezegd, we gaan gewoon door. Af en toe een videotje om het boek toegankelijker te maken.

Maar dat is niet de interessantste constatering aan het einde van deze werkgroep. Het Nederlandse onderwijs lijkt rijp voor invoering van het vak 'filmanalyse' zodat films (maar geen verfilmingen, roept Marja Brouwers) volwaardig besproken kunnen worden; een magere oogst voor een werkgroep met als onderwerp de inzetbaarheid van verfilmingen in het literatuuronderwijs.

Leon de Winters fuchsia's

Leon de Winter hield een boeiende lezing over de relatie tussen film en literatuur. Als romancier, scenarist, regisseur en natuurlijk de verfilmer van enkele van zijn eigen boeken, was hij bij uitstek de inleider bij het forum over *Film en literatuur* onder leiding van Cor Geljon.

De Winter liet ons onder andere zien dat literatuur en film eigenlijk net zoveel met

Deelnemers aan de werkgroep 'Het Klokhuis'. Foto: Chris van Houts.

elkaar te maken hebben als fuchsia's en schoenen. Elke lezer weet trouwens dat een boek lezen een heel andere ervaring is dan een film bekijken. Ik herinner nog maar eens aan de ontluisterende ervaring één van je liefste boeken verfilmd te zien... of andersom. Volgens De Winter is ook het schrijven van een roman iets totaal anders dan het maken van een film.

Aan de hand van fragmenten uit zowel het boek als de tv-bewerking van *Hofmanns honger* demonstreerde De Winter enkele van die verschillen. Zoals het probleem van de filmer die de gedachtengang van een personage niet zichtbaar kan maken. De boodschap die ik als docent uit dit boeiende verhaal meenam, is dat aandacht in de klas voor films bijna niet los kan staan van aandacht voor enkele belangrijke aspecten van de filmkunde. Een verfilming van een roman te lijf gaan met bijvoorbeeld de verhaalanalyse, doet aan beide uitingsvormen duidelijk tekort.

Film en literatuur mogen dan volgens De Winter niets met elkaar te maken hebben, in het onderwijs worden ze steeds vaker aan elkaar gekoppeld. Docenten lijken hiermee aansluiting te zoeken bij hun sterk visueel ingestelde publiek. Veel Nederlandse literatuur

is verfilmd, dus hiermee lijkt in elk geval een welhaast onuitputtelijke bron te zijn aan-geboord. Het Zeeuwse *Sirene*-project, dat vooral leesbevordering tot doel heeft, voorziet in de groeiende behoefte aan lespakketten waarin film en literatuur zijn gekoppeld. Tot nu toe is er met succes gewerkt met lespakketten rond Leon de Winter en Tim Krabbé. In het forum over *Literatuur en film* werd enthousiast verslag gedaan van deze lespakketten.¹

'Kwaliteits-tv is wat u kunt gebruiken'

De vraag wat kwaliteitstelevisie is, had inleider Michel van Bergen Henegouwen (programmamaker bij de RVU) vlot beantwoord. Daar ging het in deze werkgroep dus niet om. Het programma 'Klokhuis' stond centraal, als voorbeeld van kwaliteits-tv die leerlingen de weg kan wijzen naar de literatuur.

Het programma wordt zeer goed bekeken door kinderen tot twaalf jaar, maar ook nog door de iets ouderen. Regisseur Piet Geelhoed geeft zijn verklaring voor het succes: kinderen worden in Klokhuis serieus genomen. Hij maakt provocerende programma's waarin zo objectief mogelijk wordt uitgelegd,

maar ook de vanzelfsprekendheid van de volwassen wereld onderuit wordt gehaald. Die mix van reportage en drama is het geheim van Klokhuis; niet speciaal bestemd of geschikt voor het onderwijs, maar wel bruikbaar.

Dat bleek toen docente Thea van der Poel enthousiast vertelde over de lessen die zij rond Klokhuis heeft gegeven. Daarin gebruikte ze een video waarop drie afleveringen zijn verzameld die het productieproces van een kinderboek vertellen.² Klokhuis volgt in de eerste aflevering schrijver Rindert Kromhout als hij op reis gaat om inspiratie op te doen voor *De paljas en de vuurvreter* en tijdens een overleg met zijn illustrator Jan Jutte. Het tweede en derde deel besteden aandacht aan uitgevers, bibliotheken en (kinder)jury's.

Rindert Kromhout was aanwezig om de band toe te lichten. Overal waar hij kwam vroegen kinderen: hoe wordt een boek nou gemaakt? Volgens Thea van der Poel leren ze het met deze video.

Er ontstaat een geanimeerd gesprek met de aanwezige docenten. Men wisselt tips uit over videofragmenten die 'goed werken' in de klas. Er blijkt een enorme behoefte te bestaan aan een (landelijke?) video-databank. Lang niet elke school beschikt over een 'mediatheek'. Veel docenten behelpen zich met onvolledige verzamelingen van thuis opgenomen banden. Van de programmamakers valt niets te verwachten: Piet Geelhoed legt uit dat hij officieel niets mag kopiëren, omdat de auteursrechten bij de omroep liggen.

De interesse van de docenten lijkt overigens vooral uit te gaan naar programma's die het lezen kunnen stimuleren, zoals 'Geef mij maar een boek' van de Nationale Onderwijs Televisie en stichting BulkBoek. Leerlingen die gedramatiseerde fragmenten zien raken enthousiast en gaan het boek uit de bieb halen. Daarmee dwalen we af van de Klokhuis-video. Klokhuis is informatieve televisie met een vervreemdende, provocerende kant; het is geen leesbevordering. 'Om tot lezen aan te zetten moet je een stap verder gaan,' zegt Piet Geelhoed. Die stap moet de docent maken. Door voor te lezen en opdrachten bij de video te geven. Laat de leerlingen zelf een boek of video maken. Of interview de schrijver wanneer hij naar school komt!

Met nieuwe ideeën in het hoofd en titels en adressen in de agenda's verlieten we de zaal.

De slag om de leerling

Hierboven werd al eens gesproken van 'liefde voor de letteren'. Menig docent zal beamen dat het kweken van liefde voor literatuur in de klasse-situatie een te hoog gegrepen ideaal is. Belangstelling kweken..., leerlingen de ervaring geven dat er soms iets moois te lezen valt..., dat lijkt de lespraktijk dichter te benaderen. Met die bescheiden doelstelling worstelt elke docent. Ik ook, en soms boek ik onverwachts een verbluffend resultaat: een leerling die niet erg van lezen houdt, komt me vertellen dat 'ie dat boek waarover 'juf' het vorige week had, in één adem heeft uitgelezen. Dat zijn de krenten in de pap van ons werk.

Maar in de forumdiscussie *Literatuur en Media* onder leiding van Philip Freriks, bleek er ineens nog een heel andere doelstelling te bestaan: de leerling te winnen als boekenkoper. Natuurlijk, 't ging in deze discussie ook om de vraag hoe de nobele 6 miljoen aan subsidiegelden voor leesbevorderingsactiviteiten in de media zinvol besteed kunnen worden. Maar ik kon mij niet aan de indruk onttrekken dat in dit soms wat al te jolige forum (Giphart: 'een groep leuke 20'ers die boeken promoten langs de scholen laten trekken, met condooms erbij'; een ander idee van het panel: Gerard Reve in *Waku Waku*) vooral over geld gepraat werd en weinig over 17-jarigen. De discussie had een hoge amusementswaarde, dat wel. Mede omdat een en ander werd verluchtigd met video-opnamen van reclamespots waarin schrijvers zichzelf of hun boeken verkopen. Maar de conclusie van dit vijf mensen tellende forum was erg mager: 'het is uiteindelijk de enthousiaste docent, die met een boekje in de hand zijn 'begeistering' op de leerlingen kan overbrengen.' Het is eigenlijk ook beledigend om voor een zaal vol docenten die bijna dagelijks proberen die geestdrift over te brengen, en die naar de Dag van het Literatuuronderwijs komen om die enthousiaste tank te vullen, niet verder te komen dan de opmerking: 'U moet maar veel en leuk boeken promoten.'

Als we het hebben over leespromotie, gaat

het natuurlijk om vragen als: hoe breng je je enthousiasme over zonder leerlingen dood te slaan? Welke (andere, nieuwe) werkvormen staan tot je beschikking? Voor welke boeken maak je ze enthousiast? En bovenal: waarom willen wij leerlingen enthousiast maken voor boeken die niet voor 16- en 17-jarigen, maar voor 30-plussers, zijn geschreven? Op die laatste vraag zijn vele antwoorden mogelijk. Maar ik hoop dat het antwoord van meneer Rawie, die zo terugverlangt naar zijn gymnasiumtijd, waarin er nog een heel lesuur geluisterd werd naar een voordracht van de *Ilias*, zo langzamerhand door leraren wordt herkend als achterhaald en ook een beetje flauw. Ik wil niet zeggen dat ik die vraag afdoende kan beantwoorden. Maar voorlopig zoek ik het antwoord in de meer op persoonlijke beleving gerichte benadering van literatuur. Want door na te denken en te praten over wat een verhaal, gedicht of roman voor hem betekent, wordt een leerling zich naar mijn vaste vertrouwen bewust van zoiets als een 'esthetische beleving'.

Daarom hoop ik dat Bulkboek's Dag van het Literatuuronderwijs de volgende keer aandacht wil schenken aan literatuurbeleving door leerlingen (bijv. aan het lezen van poëzie volgens de methode Bleich, aan de ideeën van Aidan Chambers en natuurlijk aan die van Joop Dirksen).

Conclusies

Natuurlijk was de Dag van het Literatuuronderwijs geslaagd! Het was soms wat warm in Krasnapolsky, en de noorder- en zuiderlingen waren terecht verbolgen over de te vroeg geplande opening: wie vanuit Warffum (Groningen) om 5.00 uur opstond, kon helaas nog niet op tijd zijn en moest de opening met Aad Nuis en Adriaan van Dis missen.

Het thema 'mediagebruik' was op zijn minst veelbelovend. Maar wat maar weer al te goed bleek, was dat zo'n modern thema niet altijd tot 'moderne bevindingen' leidt. Met uitzondering van het forum *Literatuur en film* en op het gevaar af te generaliseren omdat we ook niet alles hebben kunnen bekijken en beluisteren, hoorden we te weinig vernieuwende geluiden.

Maar misschien is dat wel de huidige stand

van zaken: we willen het literatuuronderwijs wel vernieuwen, maar het zit zo verdomd vast in geijkte (schoolse, academische) patronen. Het gebruik van moderne media kan daar volgens ons op zich niets aan veranderen; films, tv-drama's, commercials, documentaires, hoorspelen, bibliotheek, cd-rom en dergelijke kunnen hooguit een aanvulling zijn voor het archief van de enthousiaste docent en sectie. Misschien kan invoering van het vak 'filmkunde' voor een impuls zorgen. Maar we spreken dan wel van *fictie* onderwijs, een veel ruimer begrip. Als je de leerling tot *lezen* wilt verleiden, moet je uitgaan van een meer leerlinggerichte benadering van het literatuuronderwijs.

En daarover heeft de bezoeker van de Dag wel ideeën gekregen, maar nog geen kader, nog te weinig voorbeelden, en... nog geen vurig pleidooi!

Noten en literatuur

- 1 In het bestek van dit verslag is het niet mogelijk uitvoerig in te gaan op de inhoud van de beide lespakketten. Het is de bedoeling dat in het najaar in *Moer* aandacht wordt besteed aan de werkzaamheden van het Sirene-project. Overigens besteedt ook het *Handboek Literatuuronderwijs* aandacht aan dit project. (Zie hieronder.)
- 2 Het videodrieluik 'Van schrijver tot lezer' over de ontstaansgeschiedenis van *De paljas en de vuurvreter* kan worden besteld bij de stichting Schrijvers School Samenleving, Huddestraat 7, 1018 HB Amsterdam. Telefoon 020: 623 49 23.

Naar aanleiding van de Dag van het literatuuronderwijs is het *Handboek Literatuuronderwijs Nederlands 1995* (Amsterdam, Bulkboek, 1995. ISBN 90-70150-395, 160 blz.) verschenen. Het bevat samenvattingen van de forumdiscussies en werkgroepen. Achterin zijn lijsten opgenomen met beschikbaar beeldmateriaal, interessante radio- en tv-programma's en adressen. Bestellen door f 37,50 over te maken op giro 34.21.385 ten name van BulkBoek, Barneveld onder vermelding van 'Handboek 1995'.